

The Wild Geese and the Water #3
De hele weg door extatisch.
13 Februari 1981 in de Boeddhal.

Vraag 1

Osho,

Zou u iets willen zeggen over de volgende woorden van de dichter Kahlil Gibran:

“Wanneer liefde je wenkt, volg haar. Liefde bezit niet noch wil ze bezitten, want liefde is zichzelf genoeg. Liefde heeft geen verlangen dan zichzelf te vervullen.”

Anil Bharti, Kahlil Gibran is een dichter, maar geen mysticus. Een dichter is een dromer, een mysticus is een visionair en het verschil is enorm. Het verschil is niet alleen van kwantiteit maar van kwaliteit. De dichter kijkt niet naar de maan maar naar de reflectie van de maan in het onrustige water van het meer. Hij krijgt een paar glimpen hier en daar, maar ze zijn enkel glimpen en erg vaag. Zijn waarneming is niet helder, kan het niet zijn, omdat hij niet door de alchemie van meditatie heen is gegaan.

De mind is er tussen hem en de werkelijkheid, en de mind interpreteert. Ze geeft voortdurend commentaar. Ze staat de werkelijkheid nooit toe jou te bereiken zoals ze is. Ze verstoort, ze polijst, ze verandert haar. Ze maakt haar naar de eigen opvatting, de eigen patroon. Ze geeft haar de vorm van zijn eigen ideeën, ze kleurt haar. Natuurlijk blijft er iets van de werkelijkheid hangen, maar het is slechts iets fragmentarisch, alsof de dichter een mooie droom heeft gezien.

Maar de mysticus weet direct, onmiddellijk, er is geen interpretatie. De werkelijkheid en de mysticus zijn in een intense communie. De dichter heeft een enkele keer een soort van communicatie, maar nooit een communie. In communicatie blijf jij gescheiden, verbonden voor een ogenblik maar nog steeds gescheiden. In communie ben je niet meer, niet slechts verbonden voor een moment – je bent er eenvoudig niet. Het is niet een kwestie van een brug creëren, jij bent geabsorbeerd, je bent op elkaar afgestemd. Je bent in een staat van eenwording met de werkelijkheid.

Onthoudt dit voordat we beginnen te mediteren op deze mooie woorden van Kahlil Gibran – ze zijn mooi. Hij is een van de meest opmerkelijke dichters van deze eeuw, maar hij is een dichter, geen mysticus, hij is geen Boeddha, geen Christus. Hij heeft de werkelijkheid niet gezien, hij heeft erover gedroomd. Zijn dromen zijn mooi, psychedelisch, maar dromen zijn dromen; zelfs als ze soms de werkelijkheid reflecteren, ze reflecteren haar slechts. Ze zijn verre echo's, of misschien echo's van de echo's van de echo's.

Kahlil Gibran zegt: Als liefde je wenkt, volg haar.

Er wordt geïmpliceerd in deze uitspraak alsof liefde iets buiten jou is wat jij moet volgen. In feite als liefde er is ben jij er niet; er is niemand om haar te volgen. Liefde is overweldigend! Liefde is een oplossen van het ego. Wie is er om te volgen? Wie is er om niet te volgen?

Als er nog steeds iemand is die kan volgen of niet kan volgen, dan is het geen liefde, dan moet het iets anders zijn – misschien biologie, chemie, psychologie, maar geen liefde. Het moet instinct zijn; het moet lust zijn die paradeert als liefde, gecamoufleerd als liefde. Het moet iets dierlijks zijn.

Als liefde er is, dan is de liefhebber er niet; ze kunnen niet samen bestaan. Dat is onmogelijk, dat is niet in de aard van de dingen – ze kunnen niet samen bestaan. Als de liefhebber er is dan is er geen liefde; als liefde er is zul jij de liefhebber nergens vinden. Wie is er dan om te volgen? Wie hoort dan de roep van de liefde en wie moet met de liefde meegaan? Als er iemand is om te volgen dan wordt er iets gemist -- iets heel wezenlijks en fundamenteels wordt gemist.

De uitspraak is mooi, maar ze is niet uit meditatie ontstaan. Het is een verre echo, hij heeft er over gedroomd. Als je de Boeddha vraagt zal hij zeggen: als liefde er is, ben jij er niet. En er is geen manier haar niet te volgen, er is geen manier om ertegenin te gaan. Jij bent het! Maar dan moet je de multi-dimensionaliteit van liefde begrijpen.

De laagste dimensie is dierlijk; negenennegentig procent van de mensen gaan er nooit aan voorbij. Dus als ze woorden zoals deze horen, "Wanneer liefde je wenkt, volg haar," interpreteren ze dit volgens zichzelf.

In alle talen van de wereld hebben we de uitdrukking 'falling in love'; dat is veelbetekenend. Waarom vallen in liefde? - omdat het voor negenennegentig procent mensen het werkelijk een vallen is. Ze gaan neer tot de wereld van instincten, biologie, fysiologie. Ze worden gedomineerd door de hormonen, door de klieren, door hun lichaam chemie. Het gebeurt in de dieren, het vindt plaats in de bomen – het is niets speciaals. Het is niets menselijks.

Ik zal niet zeggen, "Als jouw biologie jou wenkt, volg het " Ik zal zeggen, "Sla het gade, wees bewust, wees alert," want als je niet bewust bent zul je zeker overgenomen worden, gedomineerd door het laagste element in jou, door het meest ondergeschikte in jou. Dat is wat er gebeurt: in naam van liefde gedragen mensen zich als dieren. Het is een val! Maar er zijn hogere dimensies van liefde ook...

De eerste soort liefde lijkt alsof ze van buiten komt. Het komt echt van de buitenkant omdat het van de periferie van het lichaam komt en het centrum moet die periferie volgen. De periferie is het buitenste in jou; het is buiten jou. Jij bent ver weg van de omtrek in het diepste heiligdom van je wezen. Wanneer liefde je wenkt betekent dit dat het van de omtrek komt, ergens van buiten. Een man wordt verliefd op een vrouw of een vrouw wordt verliefd op een man, maar het is niets bijzonders, het maakt geen deel uit van de waardigheid van de man. Het is een vallen en het zal je ellende brengen. En onthoudt, het zal hebberig zijn. En ook, als je zorgvuldig gadeslaat, zul je zien dat het niet alleen hebberig is; diep van binnen zal er een verlangen zijn om ook een bezit te worden. Je ben reeds een bezit van de natuur, nu zal het ook nog andere implicaties hebben. De man zal het bezit van de vrouw zijn, de vrouw zal het bezit van de man zijn... en het hele conflict van de zogenaamde liefde.

Wanneer je maar iemands bezit bent is er een tweedeling in je: je wilt het bezit zijn en toch wil je vrij zijn. Er is een conflict binnen in je: je wilt een bezit zijn want dat maakt dat jij je waardig voelt, gewild. Iemand heeft achting voor je, iemand denkt dat jij een kostbaarheid bent, dus voel jij je goed dat je een bezit bent. Maar aan de andere kant voel je tegelijkertijd dat je wordt gereduceerd tot een nuttig voorwerp. Het mag dan een kostbaarheid zijn, maar een kostbaarheid heeft geen bewustzijn. Je gaat een ding worden, je gaat gereduceerd worden tot de wereld van objecten, je gaat een object van bezit worden. Je gaat jouw subjectiviteit verliezen en de vrijheid van jouw subjectiviteit, vandaar het conflict.

En je zult ellendig zijn want wat je ook doet zal slechts de helft vervullen en de andere helft blijft gefrustreerd. Als jij je toestaat een bezit te zijn, blijft het verlangen vrij te zijn onvervuld, het vecht; als jij je niet toestaat een bezit te zijn ben je vrij, maar iets in jou gaat door te benadrukken dat niemand jou bezit. Betekent het dat niemand jou waardig acht? Betekent het dat niemand moeite voor je doet, niemand enige notitie van je neemt, dat je waardeloos bent?

Op dit niveau van liefde is ellende een natuurlijk gevolg. Sla het gade, want door er bewust van te zijn kun je erboven uitkomen. Je kunt beginnen hoger in je liefde te gaan in plaats van te vallen in liefde. Bewustzijn wordt als een ladder van het laagste naar het hoogste.

De tweede dimensie is dichter bij wat Kahlil Gibran zegt in zijn tweede uitspraak: 'Liefde bezit niet noch wordt ze een bezit, want liefde is zichzelf genoeg.' Maar opnieuw geeft hij een verkeerde redenering waarom liefde niet gaat bezitten en geen bezit gaat zijn. Hij zegt: omdat liefde zichzelf genoeg is – dat is niet zo. Liefde is niet zichzelf genoeg: liefde heeft het nodig gedeeld te worden. Er is een onmetelijke, overvloedige energie die gedeeld moet worden. De bloem is zichzelf niet genoeg; het heeft de wind nodig en de zon zodat het haar verborgen pracht kan vrijgeven, haar welriekendheid, haar geurigheid. Als ze niet toegestaan wordt haar geur vrij te geven zal ze in intens lijden zijn.

Liefde lijdt het meest als er niemand is om mee te delen. Het grootste lijden komt als je moet geven en er niemand is om het te ontvangen. Liefde bezit niet – dat is waar – noch wordt ze een bezit – dat

is waar. Maar de reden die Kahlil Gibran ervoor geeft is niet juist. Het is poëtisch, maar heeft geen inzicht in de werkelijkheid van liefde.

Liefde is niet bezitterig omdat juist de essentie van liefde vrijheid is. Als je van iemand houdt zou je wensen dat die persoon absoluut vrij is. En als je van iemand houdt kun je dit slechts als je eerst van je zelf hebt gehouden; dat is een voorwaarde. Je kunt niet van anderen houden als je niet een diepe liefde voor jezelf hebt. De eerste, de belangrijkste liefde is liefde voor jezelf. Als deze vlam in jou begint te branden – liefde voor jezelf...

Het is je eeuwenlang niet gezegd, in feite is je juist het tegenovergestelde geleerd. “Houdt niet van jezelf, het is egoïstisch,” zeggen ze. Houdt van anderen!” Zelfs de Christenen die denken dat ze Christus volgen hebben zijn geweldig betekenisvolle uitspraak verkeerd geïnterpreteerd. Hij zegt: “Houdt van je vijanden als van jezelf.” Ze hebben slechts de helft ervan genomen, “Bemin je vijanden,” maar ze hebben de basisvoorwaarde vergeten. Jezus zegt, “Bemin je vijanden als jezelf,” maar als je niet van jezelf houdt, op wat voor manier ga je dan van jouw vijanden houden? Wat zal het criterium zijn? Eerst moet je van jezelf houden, dan kun je zelfs van je vijanden houden – wat te zeggen wat vrienden betreft? Wat te zeggen over de geliefden?

De eerste liefde moet binnenin jezelf gebeuren; het is iets innerlijks. Het gebeurt slechts als je stil wordt, bewust, meditatief, als je uit de mind gaat. De mind is bezitterig, de mind is dictatoriaal, de mind is een despoot. Het wenst te domineren, want het centrum van de mind is het ego en het ego kan alles berijden -- elk paard voldoet. Geld voldoet, macht voldoet, kennis voldoet, ascese voldoet, deugd voldoet, liefde voldoet – zelfs liefde. Zelfs liefde zal tot paard worden gemaakt zodat het ego erop kan rijden.

Liefde is niet bezitterig slechts dan als ze niet van de mind is, maar Kahlil Gibran weet niets van mind-loosheid. Meditatie betekent de staat van mind-loos zijn. Liefde ontstaat in een staat van mind-loosheid; je moet de staat van mind-loos zijn voorbereiden zodat liefde kan plaatsvinden. Ze komt niet van buitenaf. Ze komt niet ergens anders vandaan. Wanneer jij stil bent springt het van binnen op in jezelf, het bloeit binnen in jezelf.

Meditatie functioneert als lente, en de bloemen die op de lente hebben gewacht springen plotseling open. Je innerlijke wezen wordt zo vol geurigheid, het is zo welriekend, je bent zo overvol geurigheid, je moet het delen. En het is zo veel dat je er niet vrekking mee kunt zijn.

Een oud Tibetaans verhaal gaat: een meester wilde zijn hele leven geen enkele discipel accepteren. Hoe meer hij weigerde, des te beroemder werd hij. Steeds meer mensen kwamen er en vroegen om geïnitieerd te worden, maar hij bleef weigeren. Zijn voorwaarden waren zodanig dat niemand in staat was ze te vervullen.

Hij had slechts een jongen om hem te verzorgen, hij was geen discipel, want hij initieerde niemand. De meester werd oud dus had hij deze jonge man toegestaan... De jonge man wenste de meester te dienen. Hij zei, “Als u me niet gaat initiëren, oké, initieer me niet, maar laat me hier zijn om u te helpen, om voor uw lichamelijke behoeften te zorgen. U wordt ouder.” En hij stond de jonge man toe.

De dag dat hij stierf riep hij de jonge man en zei hem, “Ren naar het dorp en zeg tegen de mensen, dat wie ook geïnitieerd wenst te worden, kan onmiddellijk komen.”

De jonge man kon het niet geloven. Hij zei, “Maar wat dan met uw voorwaarden? Uw voorwaarden zijn zo onmogelijk dat niemand tot nu toe in staat is geweest eraan te voldoen.”

De meester lachte en hij zei, “Nu kan ik je de waarheid vertellen! De waarheid is, dat al deze voorwaarden enkel een strategie waren om niet tegen de mensen te zeggen dat ik het nog steeds niet heb bereikt, dat ik het niet heb, dus hoe kan ik het jou geven? Ik wilde nooit zeggen dat ik nog niet de gerealiseerde was, de gezegende, dus had ik deze strategie gevonden, dat ‘je bent nog niet waardig om geïnitieerd te worden’. Maar nu heb ik bereikt – vanochtend is het gebeurd – en ik ben zo overvol dat ik me ervan wens te bevrijden. Dus er zijn helemaal geen voorwaarden. Je gaat gewoon en wie ook wenst geïnitieerd te worden, verzamel hen en zeg hen dat het mijn laatste dag is.

Als de zon ondergaat zal ik ook van deze wereld verdwijnen, dus er zijn nog slechts een paar uren. Verzamel zoveel mensen als je kunt!

De jonge man kon het niet geloven, maar de meester zei het dus spoedde hij zich weg. De dorpelingen konden het niet geloven; ze dachten dat het een soort grap moest zijn. De man was zo hardnekkig geweest betreffende de voorwaarden en de voorwaarden waren zo onmogelijk – alleen superman kan zijn voorwaarden vervullen!

Deze arme dorpelingen zeiden, “Maar we zijn het niet waardig!”

De jonge man zei, “Nu vraagt hij niet naar enige gereedheid van jullie kant. Ieder die wenst geïnitieerd te worden, wie de waarheid wenst te delen, is hij bereid te geven.”

Een paar mensen waren nieuwsgierig: “Wat is er aan de hand?” Dus gewoon uit nieuwsgierigheid, ze kenden die oude man heel goed al vele jaren, zonder te geloven, maar gewoon uit nieuwsgierigheid volgden ze. Iemands vrouw was gestorven en hij voelde zich een beetje ellendig, dus zei hij, “Oké, het zal goed zijn om gewoon naar die oude man te gaan voor wat vertroosting en als hij wenst enig advies te geven of enige wijsheid, waarom het niet genomen?” Een jonge man was werkeloos, hij was uit zijn baan gezet en zat gewoon niets te doen dus zei hij, “Oké, ik kom ook mee.” Zelfs een klein kind die de menigte naar de kluizenaarshut zag gaan, volgde. Hij was niet naar school gegaan die dag en het was een goed excuus dat hij naar de heilige was geweest, dus hij ging ook mee. De jonge man keek naar de menigte. Hij kon zijn ogen niet geloven, want hij had erg wijze mensen zien komen, de zuiverste, de meest onschuldige, de deugdzame, de puriteinen, de asceten, en ze waren allen geweigerd. En dit samengeraapt zootje! Hij lachte in zichzelf: “Wat zal er gebeuren? Het hele gebeuren lijkt gewoon idioot! En wat zal dit kleine kind eraan hebben? En de redenen dat ze komen zijn absurd, iemands vrouw is gestorven, iemand zit zonder werk, iemands vrije dag, het kind is niet naar school gegaan.” Hij ging met de menigte mee. De meester vroeg zelfs niet eens, “Waarom wil je geïnitieerd worden?” Hij begon gewoon iedereen apart te roepen, en hen te initiëren. De jonge man zei, “Ik kan mijn ogen niet geloven! Ik had me nooit kunnen indenken dat dit ooit zou gebeuren!”

De meester zei, “Het is heel eenvoudig. Nu heb ik het en ik moet het geven; toen had ik het niet, er was niets te geven. En wat heeft het voor zin om je leegheid aan mensen te tonen. Dus ik deed alsof ik het had, maar jullie zijn er niet klaar voor. Nu, of je klaar bent of niet, dat maakt niet uit. Ik moet me uitstorten.”

Dat is altijd de manier van de meesters geweest. Als de regenwolk vol regenwater is maakt het niet uit of het op de rotsen of op de goede grond neerkomt, of de grond vruchtbaar is of niet. Het stort zich eenvoudig uit! Het stortregent zonder enige voorwaarde.

Zo is de waarheid betreffende liefde: als je van jezelf houdt, als jouw liefde explodeert, wanneer het een werkelijkheid binnenin je is geworden, dan deel je haar! Het is zichzelf niet genoeg, het heeft het delen nodig. Zelfs waarheid moet gedeeld worden. Boeddhaschap moet gedeeld worden. Christus bewustzijn moet gedeeld worden. Het is onweerstaanbaar, het moet gedeeld worden; er is geen manier om het te vermijden.

Waarom anders bleef Boeddha op hoge leeftijd, toen hij tweeëntachtig was, nog reizen en tot de mensen spreken en uitleg geven? Hij was ziek, hij was oud, hij werd elke dag zwakker, maar hij bleef reizen. Zijn discipelen zeiden, “Stop nu alstublieft!” En hij zei dan, “Ik kan niet, ik moet geven. Tot de laatste ademhaling moet ik geven.” En dat is wat daadwerkelijk gebeurde.

Toen hij stervende was, de laatste dag gekomen was, verklaarde hij dat hij nu zijn lichaam ging verlaten: “Heeft iemand nog iets te vragen?”

Tienduizend sannyasins hadden zich verzameld, zijn discipelen huilden. Ze zeiden, “U heeft alles beantwoord! U heeft tweeënveertig jaar voortdurend geantwoord, in de morgen, de middag, de avond. U heeft alles gezegd wat we ooit gedacht konden hebben, of gevraagd of geïnformeerd – in feite heeft u duizend keer meer gezegd. Er valt niets te vragen.”

Het was Boeddha's manier om alles drie keer te vragen. Hij zei opnieuw, "Hebben jullie nog enige vragen?" Ze weigerden. Hij vroeg opnieuw, Misschien heeft iemand een vraag en vraagt niet om mij niet te belasten in dit laatste ogenblik van mijn leven. Heb geen zorg, vraag het! Tot mijn laatste ademhaling wens ik te delen, ik moet delen."

Maar ze weigerden. Ze zeiden, "We hebben geen vragen."

Toen zei hij, "Vaarwel. Ik kan mijn ogen sluiten, ik kan beginnen te verdwijnen." Hij zei, "Eerst zal ik uit het lichaam gaan, dan uit de mind, dan uit het hart en dan uit de ziel. Alsof een kaars wordt uitgedoofd... je kunt haar nergens vinden want nu is ze overal."

Net toen hij zijn ogen had gesloten en uit het lichaam aan het verdwijnen was en uit de mind en het derde stadium bereikte, kwam er een man aanrennen. Dertig jaar lang had hij gewacht met iets te vragen, altijd kwam er het een of ander tussen en kon hij het niet vragen. In feite had hij Boeddha in dertig jaar niet gezien. Hij had hem altijd willen bezoeken, maar soms waren er klanten, soms waren er gasten gekomen, soms was zijn vrouw ziek, soms was er een ander probleem, en hij stelde het altijd uit. De normale manier van de mensheid: uitstellen, morgen... Volgende keer als Boeddha weer komt zal ik het vragen.

Plotseling hoorde hij in het dorp het gerucht dat, "Dit is de laatste dag, Boeddha zal morgen niet meer hier zijn." Dus hij sloot zijn zaak. Zelfs klanten waren er nog en ze zeiden, "Wat doe je nu?" Hij zei, "Genoeg is genoeg – nu kan ik niet meer wachten!"

De vrouw zei, "Ik voel me erg ziek" – ze voelen zich altijd ziek – "Ik heb hoofdpijn!" En als je naar Boeddha gaat, zal de vrouw altijd hoofdpijn hebben! "Waar ga je naar toe?"

Hij zei, "Uit de weg jij! Ik heb zelfs geen tijd om te antwoorden!"

Hij rende. De vrouw volgde, de klanten volgden. "Wat is er aan de hand? Is hij plotseling gek geworden...? Zo'n berekenende man, een zakenman!"

Hij kwam daar en vroeg aan de discipelen, "Ik wil graag iets vragen!"

Ze zeiden, "Het is te laat. Hij heeft driemaal gevraagd, we hebben geweigerd. En waar ben jij geweest? Dertig jaar lang heeft hij jouw dorp gepasseerd, bijna elk jaar is hij langs geweest. Waar was jij dan?"

Hij zei, "Het spijt me, maar ik stelde het altijd uit, in het geloof dat er altijd morgen is. Nu kan ik niet meer uitstellen. En ik weet niet of ik in mijn toekomstig leven ooit een man zoals Gautam Boeddha zal tegenkomen. Wie weet? Ik kan deze gelegenheid niet missen!"

Er ontstond ruzie. Hij zei, dat "Ik zal hem vragen!" En zij zeiden, "Nu is het niet mogelijk!"

En Boeddha opende zijn ogen. Hij zei, "Dit is niet juist. Ik ben nog steeds in leven – laat hem vragen! Tot mijn laatste ademhaling, als ik in leven ben zou ik niet wensen dat over me gezegd werd dat 'Boeddha was in leven en een man kwam om iets te vragen en hij werd geweigerd'. Laat hem vragen." En hij was bereid om te antwoorden. Hij antwoordde...

Liefde, vertrouwen, gelukzaligheid – er zit een intrinsieke kern in: ze moeten gedeeld worden; ze zijn zichzelf niet genoeg. Delen is afstand doen, maar ze zijn niet bezitterig. De reden is totaal anders. De reden is dat liefde eigenlijk vrijheid geeft: het geeft vrijheid aan zichzelf; het geeft vrijheid aan anderen. Een liefde die je onderwerpt is geen liefde; het is lust, het is dierlijk, het is niet menselijk. Liefde geeft vrijheid, dan wordt ze menselijk. Maar toch is het een soort van verwantschap.

Er is een dimensie meer van liefde. In de eerste is liefde een biologische noodzakelijkheid, in de tweede is ze een psychologisch delen, in de derde ben jij liefde. In de eerste is het een relatie, een bezitten, in de tweede is het een verwantschap, een vriendschap, een vriendelijkheid, in de derde ben je zelf liefde. Jouw hele wezen is liefde, je straalt liefde uit! Pas dan is liefde tot het crescendo gekomen – het heeft het ultieme bereikt, het laatste – je kunt het God noemen.

Jezus zegt terecht, "God is liefde." Ik zou graag de uitspraak een beetje veranderen, dezelfde woorden maar een andere plaatsing. Ik zou willen zeggen: Liefde is God – omdat als je zegt God is liefde, betekent het eenvoudig dat liefde een van de attributen van God is; er kunnen misschien vele andere zijn. Ik zeg je: Liefde is God -- God zelf is niets dan een attribuut van liefde – het is goddelijkheid.

En de derde uitspraak van Kahlil Gibran is: Liefde heeft geen verlangen dan zichzelf te vervullen. Een mooie uitspraak maar slechts ogenschijnlijk. Diep eronder wordt er iets gemist – het moet wel gemist worden. Het is niet de fout van Kahlil Gibran; hij is een dichter, hij kan vergeven worden. Hij zegt: liefde heeft geen verlangen dan zichzelf te vervullen.

Nee, zelfs dat verlangen is er niet, omdat liefde zelf een vervulling is. Er is geen kwestie van enige toekomstige vervulling – er is geen toekomst in liefde. Liefde kent slechts één tijd en dat is dit moment, nu. Liefde is het middel en het einde. Het is vervulling, het is tevredenheid, en uit deze vervulling komt de geurigheid.

Dus tot op zekere hoogte heeft hij gelijk als hij zegt 'liefde heeft geen verlangen...' maar in het tweede deel van de uitspraak 'dan zichzelf te vervullen' begaat hij een fout. Dat ook is een verlangen – 'zichzelf te vervullen'. Zelfs dat verlangen is er niet. Liefde heeft geen verlangen. In feite vindt liefde slechts plaats als je het punt van verlangenloosheid hebt bereikt.

Dat is wat ik noem voorbij de mind gaan. Mind heeft verlangens, als je uit de mind glipt ben je mindloos. Er zijn geen verlangens, geen herinneringen, geen verbeeldingen, geen fantasieën, geen toekomst, geen verleden. Je bestaat nu en hier.

Dit lichaam de boeddha, déze plek het lotus paradijs.

Vraag 2

De tweede vraag:

Osho, bent u echt God?

Joseph, mijn God! Ben jij een Duitser of zo? Kun je een simpele grap niet begrijpen? God bestaat helemaal niet, hoe kan ik dan echt een God zijn? Neem me niet serieus -- ik ben helemaal geen serieus iemand – dit is gewoon een grap! Maar jij moet wel een Duitser zijn, en misschien een ook wel een Jood.

Een Duitser heeft geen humor – hij lacht alleen als het hem gezegd wordt.

Een Duitser denkt nooit – dat doet zijn baas voor hem.

Een Duitser houdt van afwisseling – mits het nooit verandert.

Een Duitser maakt nooit een fout – als hij het doet, doet hij het correct.

Een Duitser houdt van vreemde gewoonten – zo lang ze maar Duits zijn.

Een Duitser is netjes – zelfs chaos is strikt georganiseerd.

Ik heb niets te maken met God. Ik neem niet de verantwoordelijkheid voor het maken van deze wereld... en de hele klus in zes dagen klaren. Het was absoluut voorbestemd om een rotzooi te worden! En de man die nooit eerder zoiets als dit gedaan had, deed het in zes dagen, en sindsdien is hij verdwenen, niets is er van hem gehoord. Hij moet hysterisch geworden zijn toen hij zag wat hij gedaan had!

Maar jij bent erg geïnteresseerd of ik werkelijk een God ben. Een Joodse interesse! Als ik echt een God ben, dan zal Joseph erover denken een sannyasin te worden, maar eerst moet hij het zeker weten, alles moet kloppen. "Is deze man echt een God?"

Een jonge man ging naar het advocatenkantoor van Goldberg en Weinstein.

"Kan ik De heer Goldberg spreken?" vroeg hij aan de secretaresse.

"Het spijt me, de heer Goldberg is de stad uit."

"Kan ik dan de heer Weinstein spreken?"

"Het spijt me," antwoordde ze, "De heer Weinstein is gebonden."

Een week later kwam hij terug, "Kan ik de heer Goldberg spreken?" vroeg hij de secretaresse opnieuw.

"Het spijt me," antwoordde de secretaresse, "De heer Goldberg is de stad uit."

“Dan de heer Weinstein graag?”

“Het spijt me, de heer Weinstein is gebonden.”

Nog een week verder kwam hij terug, “Kan ik de heer Goldberg spreken?” vroeg hij.

“Het spijt me, de heer Goldberg is de stad uit.”

“Wel, laat me dan de heer Weinstein spreken.”

“Het spijt me, de heer Weinstein is gebonden.”

“Hoor eens,” zei hij verontwaardigd tegen de secretaresse, “Ik ben hier drie keer geweest en iedere keer zeg je me dat de heer Goldberg de stad uit is, en dat de heer Weinstein gebonden is. Wat is hier aan de hand?”

“Is het niet verschrikkelijk?” antwoordde ze. “Elke keer als de heer Goldberg de stad uit gaat, bindt hij de heer Weinstein vast.”

Joden hebben hun eigen manier van denken: alles moet gebeuren op een zakelijke manier.

Ik ben noch een echte God noch een onechte God. En waarom maak jij je druk om mij? Je zou aan jezelf moeten denken.

Dit woord “Bhagwan” is een geweldige hulp voor me geweest. Ik heb veel godmensen gezien in India. Satya Sai Baba, Maharishi Mahesh Yogi en veel “etceteranandas”. Ik probeerde hen van buitenaf te bestrijden, maar het was moeilijk. Toen dacht ik dat het beter was een insider te zijn en dan te vechten, dus verklaarde ik mezelf een Bhagwan, ik werd een insider – en nu maak ik hen het leven moeilijk! Zo eenvoudig is het.

Maar jij moet gekomen zijn met jouw vooroordelen, ideeën over God, en je moet een serieus, religieus persoon zijn, vandaar de vraag. Hier moet je al jouw vooroordelen opzijzetten, daarom ben ik zo buitensporig – dit is deel van mijn werk.

Een succesvol advocaat was getrouwd met een vrouw die hem constant treiterde. Ze vitte over zijn verschijning, over hoeveel hij dronk, over hoe weinig hij van haar hield, over de toestand van de tuin, en zo door. De advocaat begon langer op zijn kantoor te blijven om haar te vermijden. Op een dag, na wekenlang een zekere William Wright te hebben verdedigd die van moord was beschuldigd, kwam hij erg terneergeslagen thuis. Hij had de zaak verloren en Wright zou die nacht geëxecuteerd worden tenzij de gouverneur uitstel van executie zou verlenen.

Toen hij thuiskwam, begon zijn vrouw, “Waar ben je geweest? Het is na tien!”

“Ach, zeur, zeur, zeur!” zei hij vol walging. Toen ging hij naar boven om een bad te nemen, en zei tegen zijn vrouw dat hij telefoon van de gouverneur verwachtte.

Terwijl hij in het bad was kwam het bericht – Wright was uitstel gegeven. De vrouw besloot hem het goede nieuws zelf te geven. Toen ze de badkamer inkwam stond hij bloot, gebogen over het bad om het schoon te maken, “Ze hangen dus niet Wright* vanavond,” zei ze.

“Ach, zeur, zeur, zeur!” sneerde de advocaat. *(Right = recht)

Als je vooropgezette meningen hebt moet je wel in de moeilijkheden komen. Je zult alles misverstaan. Hier is alles een grap, niets is serieus. Noch mijn Bhagwan zijn is serieus noch jouw sannyasin zijn is serieus. We spelen gewoon een spel. Ik heb besloten de meester te zijn en jullie hebben besloten de discipelen te zijn. Soms kunnen we de rollen zelfs omdraaien: jullie kunnen de meester zijn en ik kan de discipel zijn. Je moet gewoon een kuil graven zodat ik daar kan zitten en jullie kunnen allemaal op het podium, dat is alles. En we kunnen eens hartelijk lachen! Een ding moet je wel onthouden. Ik zal nog steeds spreken en jullie zullen nog steeds luisteren!

Een bisschop die een krankzinnigengesticht bezocht kreeg van de gids te horen dat een van de bewoners beweerde dat hij God was. De bisschop toonde interesse om de man te ontmoeten en die bleek een eerbiedwaardig en statige figuur te zijn met een golvende witte baard.

“Ik begrijp dat u God bent,” zei de bisschop.

“Dat is juist,” antwoordde de oude man met een vriendelijke buiging.

“Wel er is één ding wat ik erg graag zou willen weten. Als u in de Bijbel zegt dat de wereld in zes dagen is geschapen, bedoelt u dit dan letterlijk of metaforisch? Bedoelt u zes dagen van vierentwintig uur, of bedoelt u van eons of eeuwen?”

“Het spijt me,” antwoordde de oude baas, “maar het is mijn gewoonte om nooit over werk te praten.”

Vraag 3

Osho,

Wat is de betekenis van Gurdjieff's uitspraak: Oefen liefde eerst met dieren, want zij zijn gevoeliger?

Anand Nirup, neem het niet letterlijk, want ik weet dat mijn mensen gevaarlijke mensen zijn! Hij bedoelt het metaforisch! Maar George Gurdjieff's uitspraak is niet compleet, ze moet compleet gemaakt worden zodat je het niet misverstaat.

Begin met van jezelf te houden, dat moet het begin zijn en dat zal het ook op het laatst zijn. Dan is de cirkel compleet: je begint met van jezelf te houden want jij bent het dichtst bij jou zelf. Natuurlijk, als je van jezelf begint te houden gaat jouw liefde vanaf de buitenkant naar het centrum, want jij bestaat aan de buitenkant. Je kijkt naar binnen – je staat nog steeds aan de buitenkant – en je gaat van je centrum houden. Dit is het begin. En het einde zal zijn dat je het centrum hebt bereikt en je in het centrum staat en naar jouw buitenkant kijkt. Dat zal de voltooiing zijn van jouw reis.

Maar tussen deze twee, het begin en het einde, zijn er zeven stappen. Gurdjieff's uitspraak behoort slechts tot een stap, en is absoluut juist. Dieren zijn veel gevoeliger omdat ze niet logisch zijn, niet rationeel. Maar om met dieren te beginnen is niet goed, je moet een beetje verder teruggaan. De eerste stap moeten de sterren, de zon, de maan zijn. Hoe verder ze weg zijn des te beter, omdat als je van de verst afgelegene kunt houden zal het makkelijker zijn te houden van die dichterbij jou zijn. En sterren hebben ook een geweldige gevoeligheid; ze zijn veel primitiever dan de dieren.

Prem Volodya, de Russische sannyasin, heeft me een mooie grap gestuurd.

Brezjnev staat 's ochtends op en gaat naar zijn balkon om zijn lichaam eens goed uit te strekken. De zon komt op.

“Goede morgen, rode zon!” roept hij uit.

“Lang leve Leonid Illich Brezjnev!” antwoordt de zon hem.

Erg gelukkig hiermee, gaat Brezjnev aan zijn werk. Na een drukke ochtend gaat hij opnieuw naar zijn balkon en ziet de zon op zijn hoogste stand.

“Goede middag, zon!” roept hij luidkeels

“Lang leve kameraad Brezjnev, secretaris-generaal van de communistische partij van de Sovjet-Unie!” komt het antwoord.

Erg voldaan gaat Brezjnev weer aan het werk. Opnieuw gaat hij na een dag hard werken naar zijn favoriete plek. Hij ziet de zon ondergaan en met een begrijpende glimlach roept hij uit, “Goede nacht, mijn kleine rode zon!”

Fuck you!” komt het antwoord. “Ik ben nu in het Westen!”

Sterren, zon, maan – begin met hen, en ze zullen je antwoorden, onthoudt het! En kijk uit, want het zijn ook niet als echte gentlemen! Ze zullen je precies de waarheid zeggen, welke die ook is.

Ga dan verder met rotsen, de bergen. Voel de rotsen, hoe ze aanvoelen, houdt van hen. Ga dan verder met de rivieren, de winden, de regen; ze zijn levendiger. Dans in de regen, in de wind. Zwem in de rivier, laat los, ga erin mee. Vecht niet met de rivier, probeer niet haar te bedwingen, ga niet tegen de stroom in. Ga met de rivier mee, helemaal één met haar. Dit is hoe je in staat zult zijn om vele manieren van liefde, veel kwaliteiten van liefde te leren. Dan de bomen, struiken, bloemen, vruchten... beweeg je erg langzaam naar het leven. Nu zijn bomen meer levend, bloemen zijn dichterbij, veel dichterbij dan de sterren, de bergen, de rivieren, de winden, de regen, de bomen, de vogels, de dieren; ze brengen al deze mee. We zijn van dit alles gemaakt! Iets van ons behoort tot de sterren, iets van ons behoort tot de rivieren, bergen, iets van ons behoort tot de bomen, bloemen,

iets van ons behoort tot de vogels. Het is niet toevallig dat je over vliegen droomt. Het is niet toevallig dat de mens vliegtuigen heeft uitgevonden. Het is niet toevallig dat de mens enorm aangetrokken wordt door de sterren – duizenden jaren lang kan het astrologie zijn geweest, toen astronomie en nu de geweldige aantrekkingskracht om naar de maan te gaan, naar Mars, en dan naar de sterren. Er is iets magnetisch dat ons trekt. Het is niet toevallig dat als je naar de zee gaat dat iets in jou een harmonie voelt met de zee, want tachtig procent van jouw lichaam is gemaakt van zeewater. De mens werd geboren als een vis in het begin; van de vis is hij gegroeid tot mens. In feite is elk kind in de moeders baarmoeder een paar dagen een vis. Hij moet door al de stadia in negen maanden heen die de hele mensheid in miljoenen jaren is doorgedaan. Iets in jou blijft altijd visachtig! Het is niet vreemd dat als je van een vrouw houdt dat je haar begint katje, poesje te noemen; er zit iets in. Elke vrouw heeft een kat in haar wezen, elke man heeft een hond in zich. Vandaar dat je man en vrouw altijd kunt zien vechten als kat en hond!

Als je van mannen en vrouwen wenst te houden zul je van veel meer dingen moeten houden. Ineens van een vrouw gaan houden zul je in moeilijkheden zijn, want je zult niet veel van haar dimensies kennen. Je zult niet de dimensies van de man kennen van wie je houdt. Iets in hem is een rots; tenzij je de structuur van de rots kent en je van de rots houdt zul je niet in staat zijn van een Peter te houden. Een Peter betekent een rots!

Je moet liefde in alle mogelijke manieren ervaren, alleen dan... omdat man en vrouw de culminatie zijn van veel dingen; veel heeft er plaats gevonden. Ze hebben een onmetelijk verleden; dit zit eenvoudig in hun wezen. Het is daar en is erg levend. Als je niet van bomen kunt houden, als je niet van de wind kunt houden, als je geen vreugde voelt om te dansen als het regent, zul je niet in staat zijn om van een vrouw of man te houden; iets zal aan jouw liefde ontbreken. Het zal geen perfectie hebben, ze zal niet die voortreffelijke gratie hebben die ze kan hebben, die ze zou moeten hebben. Gurdjieff heeft gelijk, maar je moet het langzaam doen. Begin met jezelf en ga dan naar de verst afgelegen sterren, en dan van die sterren begin je opnieuw naar jezelf te gaan. Deze sterren maken jouw omgeving, en alleen dan kun je opnieuw tot een punt komen, opnieuw kun je jouw centrum herontdekken. Dat is het ogenblik waarop iemand verlicht wordt, een Boeddha, een Christus. Dat is het moment dat hij is thuisgekomen, hij heeft de hele pelgrimstocht gedaan, het is een liefdes-pelgrimstocht.

Een jong stel ontmoette elkaar op vakantie, werd verliefd en besloot te gaan trouwen. De enige dominee in de omgeving was een bewoner van de plaatselijke nudistenkolonie. Ze informeerden en ontdekten dat de dominee en de leden van de kolonie de huwelijksceremonie zouden willen voltrekken als de twee zich zouden ontkleden en zich bij de groep zouden voegen. Ze waren blij om dit te doen en de dominee zou de ceremonie buiten onder de bomen voltrekken. De nudisten maakten een rij met de mannen aan een kant en de vrouwen aan de andere kant. Toen de dominee tegen het meisje zei, "Neem je deze man tot je wettige echtgenoot?" keek ze eerst naar de bruidegom en toen de rij langs met knappe, naakte mannen en zei, "Wel in feite geloof ik dat ik liever die kerel aan het eind van de rij zou hebben!"

Je moet liefde in al zijn facetten kennen! Laat je niet te snel strikken. Beweeg je vrij door het hele bestaan heen. Houdt van veel mannen, houdt van veel vrouwen. Alleen dan kun je langzaam de persoon ontdekken met wie jouw hart een synchroniciteit voelt. Het is geen makkelijke zaak. Geen astroloog kan het voor je doen, geen vader, geen moeder kan het voor jou doen. Er is geen andere weg om te het te doen; de enige weg is door vallen en opstaan. Onderdruk niets in jezelf, wees expressief. Al de oude religies tot nu toe zijn onderdrukkend geweest; ze hebben de hele mensheid droevig gemaakt.

Krishna Prem vroeg me: Osho, ik kijk om me heen en ik zie geen enkele extatische man, mezelf inbegrepen, maar ik zie wel extatische vrouwen. Waarom is het zo moeilijk voor mannen zichzelf te laten gaan?

Het is simpel. Al de religies zijn door mannen gemaakt, er is geen enkele religie die door vrouwen is gemaakt. En waarom hebben mannen al deze religies gecreëerd? En al deze religies zijn onderdrukkend geweest – onderdrukkend in het bijzonder qua seks. Een paar dingen moeten begrepen worden: de man is diep van binnen bang voor seks, want zover het seks betreft is hij veel zwakker dan een vrouw. Een vrouw is in staat tot veelvuldig orgasmes, een man is daar niet toe in staat. Hij is enorm bang voor de vrouw.

Vandaar dat al de menselijke samenlevingen, in het bijzonder de zogenaamde beschaafde samenlevingen, juist alle mogelijkheden hebben vernietigd dat vrouwen zouden weten – alleen maar weten – dat ze orgastisch zijn. Het is pas in de laatste twintig, dertig jaar ontdekt dat een vrouw niet alleen de orgastische capaciteit heeft, ze heeft de capaciteit tot veelvuldig orgasme. Maar de man moet vanaf het allereerste begin geweten hebben dat geen enkele man een vrouw kan bevredigen als ze de veelvuldige orgastische capaciteit heeft. De man kan slechts één orgasme hebben; na een orgasme heeft hij het gehad. En de vrouw is nog onderweg, kan zelfs niet eens begonnen zijn!

De tweede moeilijkheid is dat ze langzaam is, en ze is langzaam vanwege een fundamentele reden. Haar seksualiteit is niet plaatselijk, haar seksualiteit is totaal. Haar hele lichaam heeft een seksuele kwaliteit. De seksualiteit van de man is plaatselijk, die is genitaal. De seksualiteit van de vrouw is niet plaatselijk, ze is niet ergens geconcentreerd, ze is verspreid, ze is over heel haar lichaam. Dus tenzij ze in een seksuele dans kan gaan terwijl ze vrijt zal ze niet in staat zijn om een orgasme te hebben. Maar als ze in een seksuele dans gaat terwijl ze vrijt, gilt, schreeuwt, zingt, krijst, “Alleluja!” zegt, zal de man zo erg bang worden... omdat wat ze ook zal zeggen gebrabbel zal zijn, het zal geen enkele betekenis hebben. Het zal sensueel zijn, maar niet iets verstandigs! Ze zal een goddelijke taal spreken; het zal er gewoon uitkomen. Zelfs zij zal verbaasd zijn wat er uitkomt. Wat ze zegt en waarom, waarvoor? Het heeft niets te maken met iets speciaals te willen meedelen; ze is gewoon zo opgewonden, extatisch. Haar hele wezen is een dans; ze is in een tijdelijke staat van gekte, en ze kan de man laten uitfreaken – de arme kerel kan zelfs zijn eigen orgasme erdoor vergeten! Hij zal zich zorgen maken om de burens, de politie en de brandweer en wat nog meer!

Dus vanaf het eerste begin is de man onderdrukkend geweest – onderdruk de vrouw, maak dat ze zich schuldig voelt. Fatsoenlijke vrouwen bewegen zich niet! Ze moeten liggen alsof ze eigenlijk dood zijn, koud, bewegingloos, dan zijn het pas dames. Wat een vreemde definitie van dames – de ware definitie zou moeten zijn “een goede wip!” Maar wat voor een soort wip is deze dame? Ze is gewoon dood!

Een man werd gepakt toen hij aan het vrijen was met een dode vrouw op het strand. De rechter vroeg, “Bent u krankzinnig of zo? Waar was u mee bezig? U was aan het vrijen met een dode vrouw?”

De man zei, “Ik dacht dat het een Engelse was!”

Krishna Prem, in mijn samenleving, in mijn commune zal het moeilijk voor mannen zijn. De vrouwen zullen extatisch zijn omdat ze voor de eerste keer een mogelijkheid hebben om zo orgastisch te zijn als mogelijk is, en de mannen zullen voortdurend angstig zijn. En je kunt het zien, ze lopen altijd met de staart tussen hun benen, kijken bang om zich heen. Er kan altijd een vrouw tevoorschijn springen en hem pakken: “Waar ga jij naar toe, Krishna Prem? Als liefde je wenkt, volg haar!” Maar hoe lang kun je volgen?

Een yogi's klaagzang... het is geen jammerklacht van een van mijn sannyasins, dat kan niet. Het is een oude yogi's weeklacht.

Stil zitten, niets doen.

Een vrouw komt, en het springt op uit zichzelf!

Het is helemaal goed voor een oude yogi, onderdrukkend, maar bij mijn sannyasins springt het helemaal niet! Een vrouw komt en de sannyasin ontsnapt – dat “Ik heb ook andere dingen te doen...” Krishna Prem, je kunt alleen extatisch zijn als je alles qua seks vergeet. Ik ben de enige extatische man hier! Als je seksueel blijft kun je niet extatisch zijn; je zult voortdurend afgewerkt zijn, een lopende dode, onintelligent. Je kunt alleen extatisch zijn als je voorbij seks gaat. De oude manier was om de vrouw te onderdrukken; dat is lelijk. Waarom de vrouw onderdrukken? Dat is niet juist, dat is niet menselijk. Laat de vrouw zich kunnen uitleven, maar als jij voelt dat het jou leegmaakt, je belemmert – en spoedig ga je dat voelen – ga er dan aan voorbij. Maar wees niet onderdrukkend, overstijg het gewoon. Het overstijgen komt uit zichzelf, langzaam. Er is wat tijd voor nodig om het te begrijpen, om het in te zien.

Vrouwen zullen ook moe worden, maar zij zullen een beetje meer tijd nodig hebben. Ze zijn langzaam; ze zijn niet zo efficiënt, zo vlug. Eerst zullen mannen overstijgen en de vrouwen gaan door mannen te helpen overstijgen, want er zullen nieuwe mannen komen en die zullen ze moeten helpen. Wanneer ze velen geholpen hebben zullen ze beginnen te denken, “Hoe lang ga ik door met anderen te helpen? Het is tijd dat ikzelf verlicht word!”

In mijn commune zal dit zo gaan: mannen kunnen pas extatisch zijn als ze seks hebben overstegen; vrouwen zullen een veel betere tijd hebben. Ze zullen extatisch zijn terwijl ze in seks zijn en ze zullen extatisch zijn als ze seks hebben overstegen. Mijn commune zal matriarchaal zijn. En je kunt het zien; de hele show wordt door vrouwen gedaan. Ik vertrouw vrouwen meer omdat ze de hele tijd extatisch zullen zijn. De mannen zullen pas extatisch zijn op het laatst van de reis; hij zal pas daarna te vertrouwen zijn. Vrouwen zijn te vertrouwen. Ik vertrouw extase! IK vertrouw gelukzaligheid! En waarom begon de man deze onderdrukkende toestanden? Ten eerste om zijn ego te sparen; ten tweede om controle over en bezit van de vrouw te verzekeren, de vrouw te reduceren tot bezit. En verder heeft hij grote intellectualiteit. De vrouwen zijn emotioneel, ze zijn mensen van het hart; mannen zijn hoofd georiënteerde mensen. Ze zijn intellectueel, dus zij rationaliseren hun onderdrukking. Ze hebben zich zo druk om onderdrukking gemaakt; ze hebben zo veel kabaal gemaakt dat ze zelfs vrouwen schuldig hebben gemaakt – dat er iets verkeerd was als ze gelukkig waren in hun seksuele leven. In feite werd gelukkig zijn zelf een zonde. Triest te blijven en serieus was een noodzakelijke voorwaarde om respectabel te zijn, om gekend te worden als een heilige of een wijze.

Een man wiens favoriete papegaai was gestorven wenste hem te vervangen en ging naar de dierenwinkel om een nieuwe te kopen. De huisdieren verkoper toonde hem zijn selectie papegaaien. “Ik wil er een die kan spreken,” zei de man. “Ik houd er van met mijn vogel te praten, ziet u.” “Ah,” zei de eigenaar van de winkel, “Ik heb precies de vogel voor u. Hij kan ook vijf talen spreken. Hier is hij. Ik moet echter een ding zeggen, mijnheer. Spijtig genoeg heeft hij beide benen verloren in een gevecht met een kat.”

“Onmogelijk!” zei de man. “Als hij geen benen heeft, hoe komt het dat hij op zijn stokje staat.”

“Hij staat niet, mijnheer,” zei de eigenaar. “Hij houdt zich vast met zijn piemel. Gelukkig heeft hij een aardig lange – en daarbij komt dat hij een groot asceet is, bijna een heilige, en zijn controle over zichzelf is enorm, bijna absoluut.”

“Ongelooflijk!” mompelde de man, en hij keek onder het stokje, en ja hoor de vogel had zijn piemel rondom het stokje gedraaid.

“Ik neem hem!” zei hij.

De volgende dag ging hij werken, en toen hij in de avond terugkwam riep de papegaai hem bij zich.

“Hi! Ik heb gewacht om met je te praten,” zei de papagaai. “Nadat jij naar je werk was gegaan vanmorgen, kwam er een jonge man die op de bank ging zitten met je vrouw.”

“Nee!” zei de man

“Ja!” zei de vogel. “Toen deed hij de blouse van jouw vrouw open en deed zijn hand naar binnen.”

“Wat? De schoft! En toen?”

“Wel, hij ging met zijn andere hand onder de rok van uw vrouw!”

“De klootzak! En toen?”

“Wel, dat weet ik niet,” zei de vogel. “Ik heb mijn zelfbeheersing verloren en ben van mijn stokje gevallen.”